

DEMOKRATIJE NEJEDNAKOSTI

KO (NE) GLASA U CRNOJ GORI?

Slaven Živković i Olivera Komar
jul 2025

Glasanje se smatra građanskom vrlinom (*eng. civic virtue*), a visoka izlaznost na izborima se posmatra kao jedan od ključnih pokazatelja zdrave demokratije, koji ukazuje na angažovano i reprezentativno donošenje odluka od strane izabranih predstavnika.

Izlaznost u Crnoj Gori je naglo opala, posebno na izborima 2023. godine, što izaziva zabrinutost u pogledu legitimnosti izbornog procesa i povjerenja građana u značaj njihovog glasa.

Ključni faktori koji utiču na izlaznost u Crnoj Gori uključuju zadovoljstvo demokratijom, starost, obrazovanje i etničku pripadnost, pri čemu su neophodni značajni napor da budu smanjene nejednakosti i da bude angažovan veći broj birača kako bi izborno tijelo bilo dobar represent svih punoljetnih građana.

DEMOKRATIJE NEJEDNAKOSTI

KO (NE) GLASA U CRNOJ GORI?

Sadržaj

ZAŠTO NAM JE STALO DO IZLAZNOSTI	2
KO (NE) GLASA NA IZBORIMA	3
PRIDRUŽIVANJE TRENDU OPADAJUĆE IZLAZNOSTI	4
NALAZI	6
ZAKLJUČAK	10
PREPORUKE	11
BIBLIOGRAFIJA.....	12

ZAŠTO NAM JE STALO DO IZLAZNOSTI

Glasanje se često posmatra kao suštinski dio dobrog građanstva, odnosno – kako to akademska literatura formuliše – kao čin građanske vrline (Clarke et al., 2004). Takođe, izlaznost na izborima, odnosno procenat građana sa pravom glasa koji učestvuju na izborima, često se navodi kao jedan od ključnih pokazatelja stanja demokratije. Normativno gledano, visoka izlaznost se smatra poželjnom jer ukazuje na to da ključne društvene odluke donose zvaničnici koje je izabrao živ, angažovan i reprezentativan politički kolektiv. Vlada izabrana iz parlamenta koji je formiran na osnovu visoke izlaznosti vjerovatnije odražava širi spektar društva. Time se dodatno jača legitimitet i prihvaćenost izabranih predstavnika. Poželjnost visoke izlaznosti dovela je čak do toga da su neke zemlje uvele obavezno glasanje na dan izbora, iako su te zemlje i dalje u manjini na globalnom nivou. Ova ideja se povremeno razmatra i u drugim državama, kao pokušaj da se poveća broj građana koji glasaju.

Glasanje je oduvijek bilo interesantna pojava za akademske istraživače, predmet naučnih debata, ali i tema novinara-komentatora i svakodnevnih razgovora. Ipak, u početku su studije i diskusije uglavnom bile usmjerene na pitanje – zašto ljudi glasaju onako kako glasaju. Prošlo je neko vrijeme prije nego što je napravljen korak unazad i postavljeno i drugo, podjednako važno pitanje – „Zašto ljudi uopšte glasaju?“ Kako je izlaznost opala u mnogim „starim“ demokratijama, istraživači su sve više počeli da se bave razlozima zbog kojih neki ljudi odlučuju da ne glasaju.

Opadajući nivo izlaznosti na izborima može predstavljati ozbiljan izazov i za funkcionisanje i za percepciju demokratije, naročito u novijim evropskim demokratijama, gdje se demokratske institucije i norme još uvijek učvršćuju.

Zbog toga je neizlazak na izbore postao važna tema istraživača širom svijeta (Aldrich, 1993; Franklin, 2004). Iako se odluka o glasanju donosi na individualnom nivou, istraživanja pokazuju da se neglasači često koncentrišu u određenim društvenim grupama, te da su neke grupe građana sklonije da glasaju, dok su druge sklonije apstinenciji. To ukazuje na to da određene karakteristike utiču na veću vjerovatnoću da će neko glasati, dok druge povećavaju šansu da će osoba „ostati kod kuće“ tokom izbornog dana.

KO (NE) GLASA NA IZBORIMA

Obimna literatura iz ove oblasti pružila je empirijske dokaze o postojanju određenih obrazaca niske izlaznosti koji se mogu uočiti u različitim zemljama i izbornim sistemima (Avery, 2015; Franklin, 2004; Lefevere & Van Aelst, 2014).

Obično, mladi ljudi rjeđe izlaze na izbore u poređenju sa starijim odraslim osobama (Blais et al., 2004). Brojne studije su pokazale da učešće na izborima raste s godinama. Mladi birači često se osjećaju isključeno iz političkog procesa, vjeruju da njihov glas nema značajan uticaj ili jednostavno nemaju interesovanje za politiku. Pored toga, mlade osobe su često manje ukorijenjene u svojim zajednicama i sklonije čestim promjenama prebivališta, što dodatno može doprinosti nižoj izlaznosti.

Takođe, socioekonomski status ima značajnu ulogu u glasačkom ponašanju. Osobe sa nižim nivoom obrazovanja i/ili prihodima rjeđe izlaze na izbore (Leighley & Nagler, 1992). Ovaj trend se često objašnjava nizom faktora, uključujući nedostatak resursa poput vremena i prevoza, kao i niži stepen političke efikasnosti – uvjerenje da nečiji glas može napraviti razliku. Istraživanja dosljedno pokazuju da sa porastom nivoa obrazovanja i prihoda raste i vjerovatnoća da će osoba glasati.

Takođe, manjinske grupe često imaju nižu izlaznost na izbore u poređenju sa većinskim stanovništvom (Hajnal & Trounstine, 2005; Zonszein & Grossman, 2023). To može biti posljedica strukturnih prepreka, poput zakona o identifikaciji birača i ograničenog pristupa biračkim mjestima, ali i osjećaja isključenosti ili uvjerenja da je politički sistem pristrasan prema njima. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama, latino i afroameričke zajednice tradicionalno učestvuju na izborima u manjoj mjeri nego birači iz većinskih grupa, iako se te razlike mogu značajno mijenjati u zavisnosti od konkretnih izbora i lokalnog konteksta.

Na kraju, migranti i građani koji nijesu rođeni u zemlji u kojoj borave u mnogim državama glasaju u manjoj mjeri od domaćeg stanovništva (Wass et al., 2015). Ova grupa može se suočavati sa pravnim preprekama, poput nedostatka državljanstva, ili sa praktičnim izazovima, kao što su jezičke barijere ili nepoznavanje političkog sistema nove zemlje.

Određeni obrasci, primijećeni širom svijeta, primjenjivi su i na nove demokratije istočne Evrope (Kostadinova, 2003;

Northmore-Ball, 2016). Slično kao i u razvijenijim demokratijama, mladi ljudi u ovim zemljama često pokazuju nižu izlaznost na izbore. Socioekonomski status takođe igra ključnu ulogu – osobe sa nižim prihodima i nižim nivoom obrazovanja rjeđe učestvuju na izborima. Takođe, etničke manjine i migranti pokazuju niže stope učešća. Ipak, ovaj region ima i svoje specifičnosti. Naime, istraživači su uočili da u novim evropskim demokratijama faktori koji utiču na izlaznost predstavljaju kombinaciju institucionalnih uslova i socioekonomskih okolnosti. Nove demokratije Evrope dodatno se suočavaju sa izazovima poput ekonomske nejednakosti i korupcije, što može obeshrabriti građane da učestvuju u izborima.

Ova studija istražuje u kojoj mjeri Crna Gora prati ove obrasce i da li su ovi nalazi primjenjivi na jednu od najmanjih evropskih zemalja, sa veoma turbulentnim političkim dešavanjima.

PRIDRUŽIVANJE TRENDU OPADAJUĆE IZLAZNOSTI

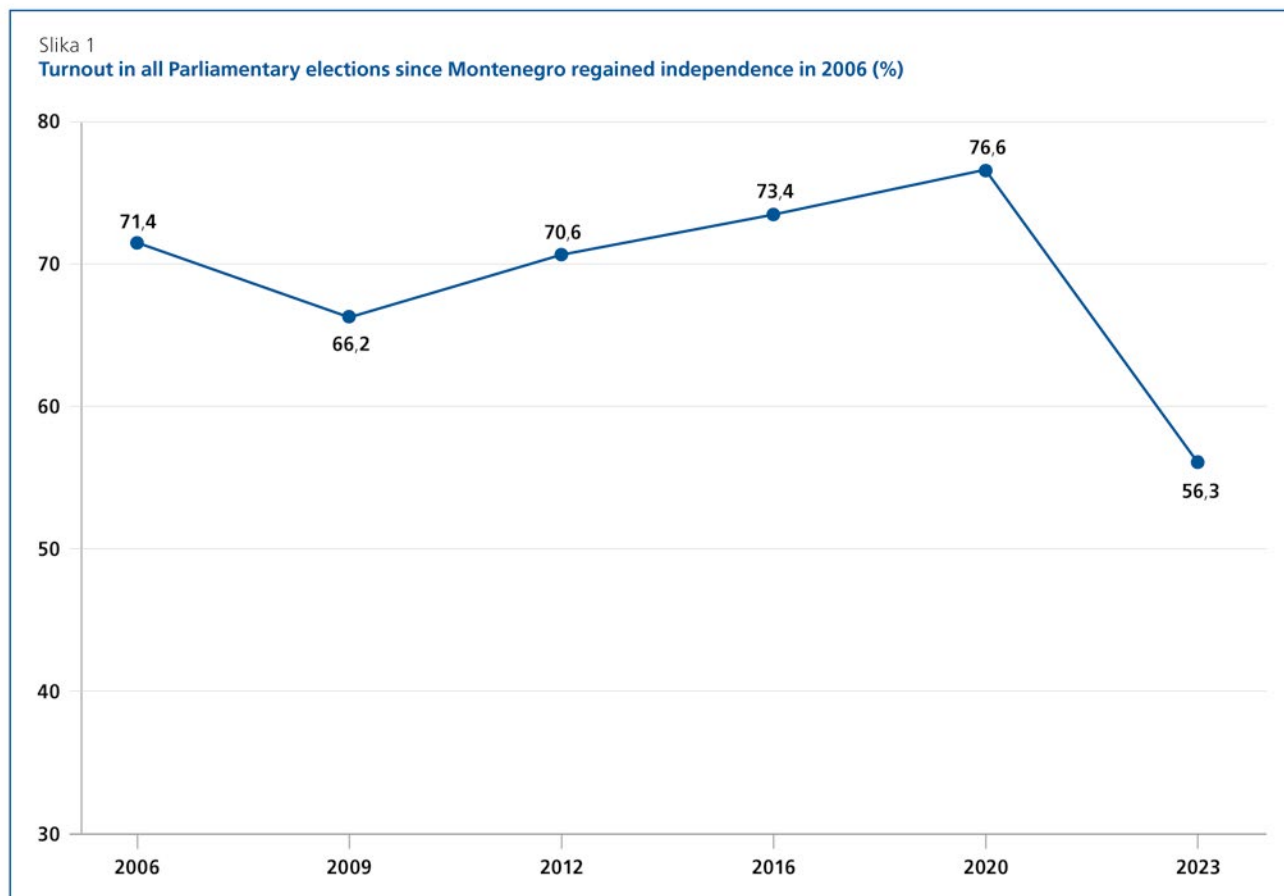
Istraživanja izbornog ponašanja u Crnoj Gori, kao relativno mladoj demokratiji, manje su razvijena u poređenju sa drugim postkomunističkim zemljama. Crna Gora je, iz različitih razloga, često bila zanemarena od strane istraživača koji proučavaju post-socijalističke regione Evrope. Ipak, važno je napomenuti da se to u posljednjih nekoliko godina mijenja, jer se sve više naučnih radova, pretežno crnogorskih politologa, objavljuje u međunarodnim recenziranim časopisima (Darmanovic, 2007; Dzankic, 2014; Komar, 2021; Komar & Živković, 2016; Vuković & Batrićević, 2022).

Zanimljivo je da izlaznost predstavlja jednu od tema koja nije dobijala mnogo pažnje. Razlog za to može biti činjenica da izlaznost dugo nije bila problem u Crnoj Gori, s obzirom na to da je zemlja imala veoma visok nivo izborne participacije građana sve do izbora 2023. godine.

Na posljednjim izborima, održanim u junu 2023. godine, zabilježen je ogroman pad izlaznosti birača – čak 20 procentnih poena manje u odnosu na izbore iz 2020. godine.

Dugo vremena Crna Gora je bila na meti kritika političkih komentatora upravo zbog visoke izlaznosti. Neki su tvrdili da je visoka izlaznost rezultat emocionalne reakcije građana na teme poput nezavisnosti države, nacionalnog identiteta, odnosa sa Srpskom pravoslavnom crkvom i sličnih pitanja. Ti komentatori su smatrali da visoka izlaznost ne odražava istinsku spremnost građana da se uključe u rasprave o javnim politikama ili rješavanju „svakodnevnih problema“, kako su to često formulisali.

Međutim, čak je i to sada nestalo. Nakon više od 15 godina konstantno jedne od najviših izlaznosti u Evropi, Crna Gora

bilježi nagli pad – na parlamentarnim izborima 2023. godine gotovo polovina građana sa pravom glasa odlučila je da ne učestvuje.

Niska izlaznost otvara čitav niz novih pitanja. Naučna literatura ističe da postoji niz opravdanih razloga za zabrinutost kada izlaznost opada (Lijphart, 1998; Saunders, 2012). Generalno, pad izlaznosti može narušiti legitimitet izbornog procesa i vlasti koja iz njega proistekne. Ako na izborima učestvuje samo mali dio biračkog tijela, postavlja se pitanje da li vlast zaista predstavlja volju građana. To može dovesti do smanjenja povjerenja u političke lidere i institucije, ali i do rasta političke apatije među stanovništvom. Uz to, niža izlaznost može pojačati uticaj dobro organizovanih manjinskih grupa koje ne predstavljaju interese šire javnosti, što može dovesti do usvajanja politika koje pogoduju maloj grupi na štetu većine.

Posebno u kontekstu novih evropskih demokratija – od kojih su mnoge nastale nakon pada Sovjetskog Saveza i još uvijek prolaze kroz političke, ekonomske i društvene tranzicije – pad izlaznosti može imati dodatne implikacije. Ove zemlje često se suočavaju sa izazovom izgradnje povjerenja u demokratske procese među građanima koji su živjeli u autoritarnim režimima (Tavits, 2005). Visoka izlaznost može biti znak rastućeg povjerenja u demokratiju i njene institucije, dok niska izlaznost može ukazivati na razočaranje ili skepticizam prema sposobnosti demokratije da donese promjene.

Nadalje, nove demokratije često karakteriše krhki politički pejzaž u kojem demokratske norme i vladavina prava još uvijek nijesu u potpunosti ukorijenjene. Niska izlaznost može dodatno oslabiti te nedovoljno stabilne sisteme, jer omogućava neproporcionalan uticaj ekstremističkim ili populističkim partijama koje ne moraju nužno podržavati demokratske procese. Takve partije mogu doći do moći ne zbog široke podrške među građanima, već zbog apstinencije i neangažovanosti većine (Kostadinova, 2003).

Konačno, u kontekstu evropske integracije, gdje nove demokratije teže da ispune kriterijume političke stabilnosti i dobrog upravljanja, opadajuća izlaznost može dodatno otežati ove napore. Ona može oslabiti sposobnost zemlje da dokaže demokratsku zrelost i time usporiti ili kompromitovati put ka dubljoj integraciji sa evropskim institucijama (Pacek et al., 2009).

Ovaj rad ima za cilj da odgovori na pitanje – ko ne glasa u Crnoj Gori? Namjera nam je da otkrijemo da li postoje određeni obrasci kroz vrijeme, a zatim da diskutujemo o mogućim implikacijama koje apstinencija tih grupa ima po politički život i demokratske perspektive zemlje.

NALAZI

Kako bismo ispitali apstinente na izborima u Crnoj Gori, oslanjamo se na tri talasa istraživanja u sklopu Nacionalne izborne studije u Crnoj Gori (MNES), sprovedena neposredno nakon parlamentarnih izbora 2012, 2016. i 2023. godine. Fokus je stavljen na parlamentarne izbore, kao najvažnije i najvidljivije izbore u političkom sistemu Crne Gore. Sva tri istraživanja sprovedena su na nacionalno reprezentativnim uzorcima, sa po 1000, 1200 i 1200 ispitanika. Istraživanja su objavljena u okviru modula Komparativne studije izbornih sistema (CSES), što potvrđuje da su sprovedena u skladu sa međunarodnim metodološkim standardima koje ovaj renomirani projekat zahtijeva¹.

Koristimo ovaj skup podataka kako bismo ispitali uticaj tzv. „uobičajenih osumnjičenih“ – sociodemografskih varijabli – na vjerovatnoću da će neko izaći na izbore. Analiziramo uticaj pola, starosti, obrazovanja, radnog statusa, urbane/ruralne pripadnosti i etničke pripadnosti, koja se s pravom smatra jednim od najvažnijih prediktora političkog ponašanja grupa u Crnoj Gori.

Pored toga, uključujemo i varijablu zadovoljstva demokratijom, polazeći od pretpostavke da je riječ o važnoj normativnoj odrednici, i jasno očekujući da će osobe koje su zadovoljne načinom funkcionisanja demokratije imati veću vjerovatnoću da izađu na izbore. Zadovoljstvo demokratijom u Crnoj Gori doživjelo je preokret. Naime, nakon tridesetogodišnje vladavine Demokratske partije socijalista (DPS), koja je bila dominantan član svake vlade od 1989. do 2020. godine, ova partija je nakon izbora 2020. po prvi put prešla u opoziciju. U literaturi je jasno potvrđeno da je ova varijabla snažno povezana sa takozvanim efektom izbornih pobjednika i gubitnika, pri čemu glasači pobjedničkih partija imaju značajno više zadovoljstvo demokratijom u zemlji.

Podaci pokazuju jedan efekat koji je jasno konzistentan kroz sva tri izborna ciklusa: osobe koje navode da su zadovoljne demokratijom u Crnoj Gori imaju značajno veću vjerovatnoću da izađu na izbore u poređenju sa onima koji izražavaju nezadovoljstvo stanjem demokratije u zemlji. Važno je napomenuti da je u trećem talasu istraživanja izbora u Crnoj Gori iz 2023. godine ova varijabla mjerena nešto drugačije, odnosno drugačije je operacionalizovana

u odnosu na prethodne talase. Ipak, bez obzira na tu razliku, rezultati ostaju konzistentni. U prosjeku, kroz sva tri istraživanja, građani koji su zadovoljni funkcionisanjem demokratije u Crnoj Gori imaju 14% veću vjerovatnoću da izađu na izbore u odnosu na one koji izražavaju nezadovoljstvo. Ovaj nalaz dodatno potvrđuje tezu da percepcija legitimnosti i efikasnosti demokratskog sistema ima snažan uticaj na političku participaciju.

Takođe, uočavamo i jasan efekat starosti. Stariji građani imaju veću vjerovatnoću da glasaju u odnosu na mlađu populaciju. Ovaj nalaz je u skladu sa prethodnim istraživanjima, kako u novim, tako i u razvijenim demokratijama.

Iako se na prvi pogled efekat može činiti malim, važno je napomenuti da se on odnosi na promjenu od jedne jedinice u varijabli starosti – dakle, na svaku dodatnu godinu starosti. Na primjer, u izborima 2023. godine, vjerovatnoća da ispitanik izađe na izbore raste za otprilike 1% po svakoj dodatnoj godini starosti, što je izračunato na osnovu predikovanih vjerovatnoća. Ovaj kumulativni efekat postaje posebno značajan kada se posmatraju razlike između generacija.

Sa izuzetkom izbora iz 2012. godine, nijesmo uočili značajne razlike u vjerovatnoći izlaska na izbore između muških i ženskih ispitanika. Ovo je vjerovatno i najiznenađujući nalaz, imajući u vidu patrijarhalni karakter crnogorskog društva.

Kada je riječ o obrazovanju, ovi nalazi prate prethodna istraživanja u Crnoj Gori (Živković, 2017a). Suprotno dominantnoj literaturi o izlaznosti, stanovništvo Crne Gore je oduvijek karakterisalo to da građani sa nižim nivoom obrazovanja i nižim prihodima – generalno oni sa nižim socio-ekonomskim statusom – glasaju u jednakom, a ponekad i većem obimu nego oni sa višim socio-ekonomskim statusom. Neki autori su ovaj fenomen objašnjavali visokom zastupljenošću klijentelizma, tvrdeći da upravo ova grupa najčešće postaje meta klijentelističkih praksi koje političke partije u Crnoj Gori primjenjuju.

Na kraju, vrijedi istaći i efekat etničke pripadnosti. Prethodna istraživanja su pokazala da pripadnici srpske etničke grupe glasaju u manjoj mjeri u odnosu na druge etničke grupe u Crnoj Gori (Živković, 2017b). To se dešavalo u periodu kada su političke partije koje su se percipirale kao prosrpske konstantno gubile izbore. Ove partije su provele decenije u

¹ Podatke je moguće preuzeti sa CSES sajta – www.cses.org

Tabela 1
Rezultati logističke regresije za tri izborna ciklusa, sa izlaskom na izbore kao zavisnom varijablom

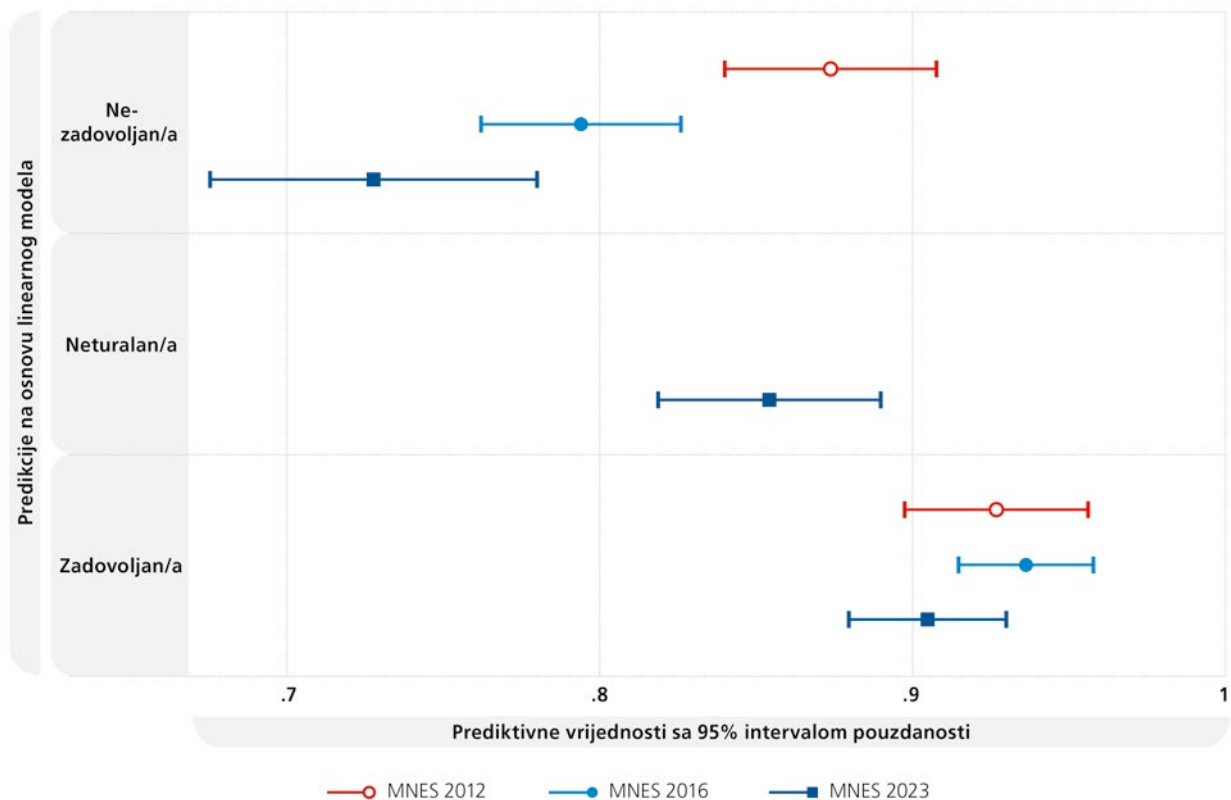
Izlaznost	2012	2016	2023
Pol			
Ženski	-0,725** (0,269)	0,164 (0,199)	-0,00994 (0,183)
Godine			
Godine ispitanika	0,00446 (0,0121)	0,00659 (0,00913)	0,0357*** (0,00793)
Obrazovanje			
Srednje	-0,274 (0,627)	0,386 (0,307)	0,652 (0,372)
Visoko	-0,215 (0,685)	0,249 (0,366)	0,585 (0,402)
Status zaposlenja			
Zaposlen/a	0,689* (0,317)	0,393 (0,267)	0,150 (0,251)
Student	0,151 (0,532)	-0,286 (0,349)	-0,275 (0,427)
Penzioner/ka	1,443* (0,608)	0,239 (0,374)	0,439 (0,450)
Osoba koja vodi domaćinstvo	0,949 (0,640)	-0,396 (0,401)	-0,0711 (0,452)
Urban-rural podjela			
Urban	-0,483 (0,302)	-0,446 (0,259)	-0,231 (0,218)
Etnička pripadnosz			
Crnogorci	0,463 (0,310)	0,469* (0,222)	-0,134* (0,107)
Bošnjaci/Muslimani	0,675 (0,570)	0,315 (0,377)	-0,367* (0,215)
Albanci	0,0330 (0,554)	0,163 (0,593)	-1,124** (0,387)
Zadovoljstvo demokratijom			
Zadovoljan	0,632* (0,299)	1,372*** (0,223)	1,357*** (0,219)
Neutralan	–	–	0,849*** (0,220)
Konstanta	1,775* (0,876)	1,133 (0,579)	-0,975 (0,591)
Ispitanika	714	1094	1128

Standardne greške u zagradama

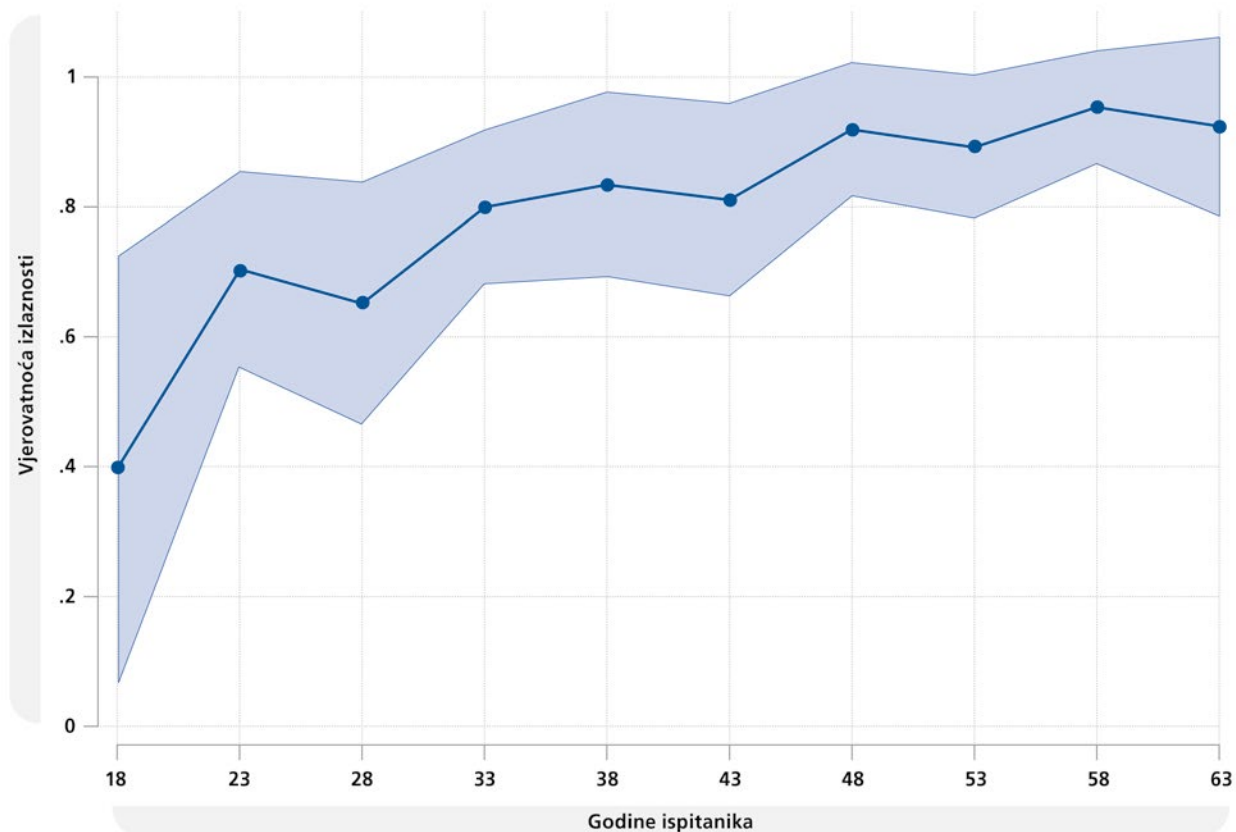
Izvor: Crnogorska Nacionalna Izborna Studija (Montenegro National Election Study – MNES)

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

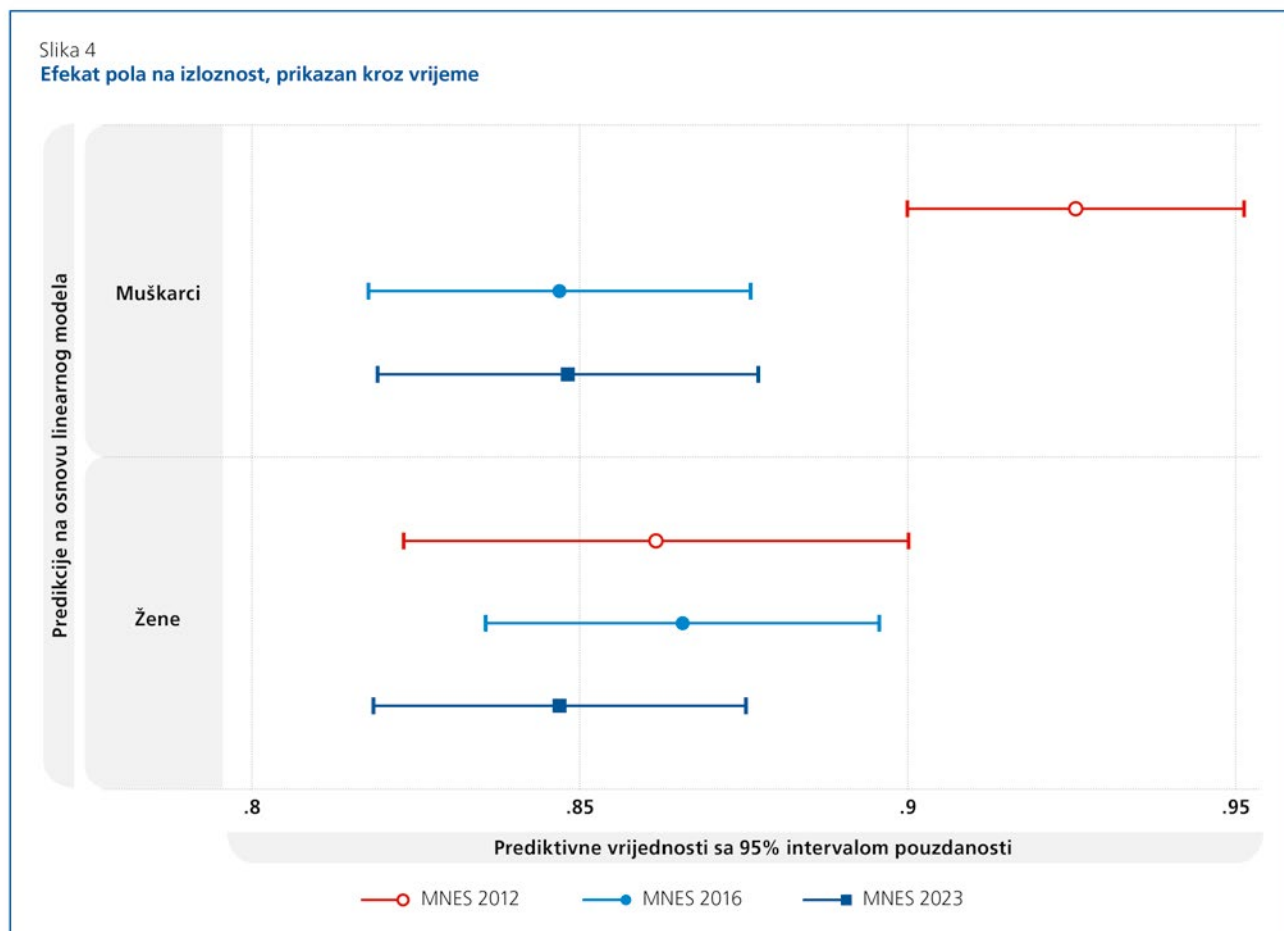
Slika 2
Efekat zadovoljstva demokratijom na izlaznost, prikazan kroz vrijeme

Slika 3
Efekat starosti ispitanika na izlaznost za izbore 2023. godine (Prediktivne vrijednosti sa 95% intervalom pouzdanosti)

Slika 4
Efekat pola na izlaznost, prikazan kroz vrijeme

opoziciji, a čak su i njihovi birači rijetko vjerovali da mogu pobijediti, budući da se DPS tada doživljavao kao nepobjediv (Komar & Živković, 2016). Takvo uvjerenje je prirodno vodilo ka nižoj izlaznosti – ako građani vjeruju da njihova preferirana opcija nema nikakve šanse, veća je vjerovatnoća da će ostati kod kuće jer smatraju da ishod izbora unaprijed poznat.

Međutim, situacija se značajno promijenila 2020. godine. To su bili ključni izbori, na kojima je DPS prvi put izgubio vlast. Iako je ta partija osvojila najviše glasova u odnosu na sve ostale izborne liste, to nije bilo dovoljno da formira parlamentarnu većinu. Time je DPS prešao u opoziciju. Ova promjena je značajno ojačala samopouzdanje prosrpskih birača u Crnoj Gori, i ne iznenađuje što upravo ta grupa – u kontekstu parlamentarnih izbora 2023. godine – pokazuje najvišu vjerovatnoću izlaska na izbore u poređenju sa ostalim analiziranim grupama (Crnogorcima, Bošnjacima/Muslimanima i Albancima).

Ova dinamika biće posebno interesantna za praćenje u narednim izbornim ciklusima. Uticaj izbora iz 2020. godine na različite aspekte političkog ponašanja, uključujući i izlaznost, tek treba detaljnije istražiti u akademskoj literaturi.

ZAKLJUČAK

Analiza izlaznosti na izborima u Crnoj Gori otkriva niz faktora koji utiču na izbornu participaciju u zemlji koja se i dalje može okarakterisati kao mlada demokratija. Crna Gora je na parlamentarnim izborima 2023. godine doživjela nagli pad izlaznosti, koja je opala za čak 20 procentnih poena u odnosu na izbore 2020. godine. Ovakav pad izaziva zabrinutost u pogledu legitimiteta izbornog procesa, efikasnosti vlasti koja iz njega proizilazi, ali što je najvažnije – i u pogledu spremnosti građana da učestvuju na izborima, odnosno njihove vjere da njihov glas ima smisla i značaj.

Studija identifikuje više ključnih faktora koji utiču na izlaznost, uključujući zadovoljstvo demokratijom, starost, pol, obrazovanje i etničku pripadnost. Jedan od najkonzistentnijih nalaza kroz izbore 2012, 2016. i 2023. godine jeste snažna korelacija između zadovoljstva demokratijom i izlaska na izbore. Osobe koje su zadovoljne načinom na koji funkcioniše demokratija u Crnoj Gori znatno češće glasaju od onih koji su nezadovoljni. Ovaj nalaz sugerise da bi poboljšanje percepcije građana o demokratskim procesima moglo pozitivno uticati na njihovu političku participaciju.

Pored toga, starost se pokazuje kao važan faktor – starije osobe imaju veću vjerovatnoću da glasaju od mladih, što je trend prisutan i u starim i u novim demokratijama. Suprotno uobičajenim očekivanjima u patrijarhalnim društvima, analiza nije pokazala značajne razlike u izlaznosti između muškaraca i žena na izborima 2016. i 2023. godine, iako je ta razlika bila primjetna 2012. godine.

Obrazovanje i socioekonomski status, koji se tradicionalno posmatraju kao snažni prediktori glasačkog ponašanja, u Crnoj Gori pokazuju specifične obrasce. Istorijski gledano, osobe sa nižim socioekonomskim statusom glasale su u istom ili čak većem obimu u odnosu na one sa višim statusom, vjerovatno zbog klijentelističkih praksi koje primjenjuju političke partije.

Etnička pripadnost se takođe pokazuje kao značajan faktor, pri čemu se obrasci glasačkog ponašanja među etničkim grupama mijenjaju tokom vremena. Izbori 2020. predstavljaju prekretnicu – partije koje se percipiraju kao prosrpske dobijaju na političkoj snazi i motivišu birače srpske etničke pripadnosti, preokrećući dotadašnji trend niže izlaznosti u ovoj grupi.

Sveukupno, Crna Gora i dalje pokazuje izražene nejednakosti u izlaznosti, ali najzabrinjavajući trend jeste nagli pad ukupne participacije građana. Sve relevantne institucije moraju uložiti napor kako bi uključile veći broj građana i obezbijedile da izbori zaista odražavaju volju naroda, bez izostavljanja pojedinih grupa iz izbornog procesa. U tom cilju, u završnom dijelu rada biće predložene konkretne preporuke.

PREPORUKE

Na osnovu ovih nalaza, mogu se formulirati sljedeće preporuke za rješavanje problema opadajuće izlaznosti i unapređenje demokratskog procesa u Crnoj Gori:

Sprovođenje politika, kampanja i inicijativa koje povećavaju zadovoljstvo građana načinom funkcionisanja demokratije može imati snažan efekat na izlaznost. To uključuje veću transparentnost u radu institucija, dosljedne mjere borbe protiv korupcije, kao i inkluzivnije prakse upravljanja koje omogućavaju građanima da se osjećaju uključenima i uvjerenima da njihov glas ima težinu. Ove mjere mogu značajno povećati spremnost građana da učestvuju u izborima.

Neophodno je razviti ciljanje kampanje koje će se obraćati mladima, uzimajući u obzir njihove specifične zabrinutosti i pokazujući im konkretne načine na koje njihov glas može uticati na društvene promjene. Edukativni programi koji naglašavaju značaj građanske participacije i važnost izbora mogli bi imati dugoročan efekat. Ovo je izazov sa kojim se suočavaju i brojne druge demokratije, te Crna Gora ima prostor da uči iz pozitivnih i negativnih primjera drugih zemalja.

Javni zvaničnici treba da prepoznaju potrebu za odlučnijim suzbijanjem klijentelizma i uspostavljanjem fer i ravnopravnog izbornog procesa. Ovaj korak je ključan i može značajno povećati motivaciju građana da izađu na izbore, naročito onih koji su do sada osjećali da je izborni ishod unaprijed poznat ili da nemaju uticaja na politički proces.

Adresiranjem ovih tema, Crna Gora može preokrenuti trend opadajuće izlaznosti i ojačati svoje demokratske procese. Osiguravanje da izbori budu inkluzivni, reprezentativni i zaista odražavaju volju naroda ključno je za legitimitet i stabilnost političkog sistema zemlje.

BIBLIOGRAFIJA

- Aldrich, J. H.** (1993). Rational Choice and Turnout. *American Journal of Political Science*, 37(1), 246–278. <https://doi.org/10.2307/2111531>.
- Avery, J. M.** (2015). Does Who Votes Matter? Income Bias in Voter Turnout and Economic Inequality in the American States from 1980 to 2010. *Political Behavior*, 37(4), 955–976. <https://doi.org/10.1007/s11109-015-9302-z>.
- Batrićević, N., Vujović, Z., & Janković, U.** (2024). Intergroup hostility, perceived democratic legitimacy, and satisfaction with democracy in multi-ethnic societies. *Democratization*, 32(4), 912–937. <https://doi.org/10.1080/13510347.2024.2424974>.
- Blais, A., Gidengil, E., & Nevitte, N.** (2004). Where does turnout decline come from? *European Journal of Political Research*, 43(2), 221–236. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2004.00152.x>.
- Clarke, H. D., Sanders, D., Stewart, M. C., & Whiteley, P.** (2004). Political Choice in Britain. In *Political Choice in Britain*. Oxford University Press. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/019924488X.001.0001/acprof-9780199244881>.
- Darmanovic, S.** (2007). Montenegro: A Miracle in the Balkans? *Journal of Democracy*, 18(2), 152–159. <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0021>.
- Dzankic, J.** (2014). Citizenship between the 'image of the nation' and 'the image of politics': The case of Montenegro. *Southeast European and Black Sea Studies*, 14(1), 43–64. <https://doi.org/10.1080/14683857.2014.882075>.
- Franklin, M. N.** (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511616884>.
- Hajnal, Z., & Trounstine, J.** (2005). Where Turnout Matters: The Consequences of Uneven Turnout in City Politics. *The Journal of Politics*, 67(2), 515–535. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00327.x>.
- Komar, O.** (2021). The elephant in the room: Illiberal politics in Montenegro. In *Illiberal Politics in Southeast Europe*. Routledge.
- Komar, O., & Živković, S.** (2016). Montenegro: A Democracy without Alternations. *East European Politics and Societies*, 30(4), 785–804. <https://doi.org/10.1177/0888325416652229>.
- Kostadinova, T.** (2003). Voter turnout dynamics in post-Communist Europe. *European Journal of Political Research*, 42(6), 741–759. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00102>.
- Lefevere, J., & Van Aelst, P.** (2014). First-order, second-order or third-order? A comparison of turnout in European, local and national elections in the Netherlands. *Electoral Studies*, 35, 159–170. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2014.06.005>.
- Leighley, J. E., & Nagler, J.** (1992). Socioeconomic Class Bias in Turnout, 1964–1988: The Voters Remain the Same. *American Political Science Review*, 86(3), 725–736. <https://doi.org/10.2307/1964134>.
- Lijphart, A.** (1998). *The problem of low and unequal voter turnout – And what we can do about it* (Vol. 54). Institut für Höhere Studien (IHS), Wien.
- Northmore-Ball, K.** (2016). Increasingly unequal turnout in Eastern European new democracies: Communist and transitional legacies versus new institutions. *Electoral Studies*, 42, 188–200. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.01.012>.
- Pacek, A. C., Pop-Eleches, G., & Tucker, J. A.** (2009). Disenchanted or Discerning: Voter Turnout in Post-Communist Countries. *The Journal of Politics*, 71(2), 473–491. <https://doi.org/10.1017/S0022381609090409>.
- Saunders, B.** (2012). The Democratic Turnout 'Problem.' *Political Studies*, 60(2), 306–320. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2011.00914.x>.
- Tavits, M.** (2005). The Development of Stable Party Support: Electoral Dynamics in Post-Communist Europe. *American Journal of Political Science*, 49(2), 283–298. <https://doi.org/10.1111/j.0092-5853.2005.00123.x>.
- Vuković, I., & Batrićević, N.** (2022). Party Politics in Montenegro: In the Shadow of the Statehood Issue. In *Party Politics in European Microstates*. Routledge.
- Wass, H., Blais, A., Morin-Chassé, A., & Weide, M.** (2015). Engaging Immigrants? Examining the Correlates of Electoral Participation among Voters with Migration Backgrounds. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 25(4), 407–424. <https://doi.org/10.1080/17457289.2015.1023203>.
- Živković, S.** (2017a). Rodeni da (ne) glasaju: Demografske karakteristike kao prediktori izborne apstinencije u Crnoj Gori. *Politički život*, 13, 47–64.
- Živković, S.** (2017b). Universal turnout and its implications: 2012 Parliamentary elections in Montenegro. *Romanian Journal of Political Science*, 17(2). <https://www.sar.org.ro/polsci/?p=1320>.
- Zonszein, S., & Grossman, G.** (2023). Turnout Turnaround: Ethnic Minority Victories Mobilize White Voters. *American Political Science Review*, 1–7. <https://doi.org/10.1017/S000305542300103X>.

O AUTORIMA

Dr. Slaven Živković je doktor političkih nauka Univerziteta Johannes Gutenberg u Majncu, specijalizovan za komparativno političko ponašanje. Izvršni je direktor agencije DeFacto Consultancy i bivši član Sekretarijata Komparativnog istraživanja izbornih sistema (CSES). Član je istraživačkog tima Istraživanja izbora u Crnoj Gori (MNES). Njegova istraživanja o ekonomskim osnovama glasanja i izbornog odlučivanja objavljena su u časopisima kao što su *Party Politics*, *Comparative European Politics*, *East European Politics and Societies* i *Journal of Contemporary European Studies*, kao i u izdanjima izdavačkih kuća Routledge i Springer.

Prof. Dr. Olivera Komar je redovna profesorka političkog ponašanja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore. Nacionalna je koordinatorka Istraživanja izbora u Crnoj Gori (MNES) i glavna istraživačica za Crnu Goru u okviru Komparativnog istraživanja izbornih sistema (CSES). Takođe je koordinisala Evropsko društveno istraživanje (ESS) i Istraživanje evropskih vrijednosti (EVS) u Crnoj Gori, te je članica upravnog odbora Konzorcijuma nacionalnih izbornih studija (CNES, 2022–2025). Njena istraživanja objavljena su u vodećim časopisima kao što su *Nationalities Papers*, *Politics*, *Problems of Post-Communism* i *East European Politics and Societies*.

IMPRESUM

Izdavač:
FES Regionalna kancelarija za međunarodnu saradnju
Demokratija budućnosti
Reichsratsstr. 13/5
A-1010 Beč

Odgovorna za sadržaj:
Johanna Lutz | Direktorica, Demokratija budućnosti
Telefon: +43 1 890 3811 301
X: @FES_Democracy
democracy.fes.de

Kontakt / Narudžbe: democracy.vienna@fes.de

Dizajn: pertext, Berlin | www.pertext.de

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno mišljenja Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) niti organizacije u kojoj autor radi. Komercijalna upotreba medijskog materijala objavljenog od strane FES-a nije dozvoljena bez prethodne pismene saglasnosti FES-a. Publikacije FES-a ne smiju se koristiti u svrhe političke kampanje.

ISBN: 978-3-98628-728-3

© 2025

O PROJEKTU „NEJEDNAKE DEMOKRATIJE“

Nejednake demokratije je projekat koji sprovodi FES Democracy of the Future. Glavni cilj projekta je da promoviše uporedno razumijevanje razloga zbog kojih nejednakost u glasanju, političkoj reprezentaciji i drugim demokratskim procesima šteti našim demokratijama.

U seriji „**Ko (nema) mjesto u parlamentu?**“ analiziramo društvenu zastupljenost evropskih parlamenata.

U seriji „**Ko (ne) glasa?**“ istražujemo nivoe izlaznosti na izbore prema parametrima pola, starosti, društvene klase i obrazovanja u evropskim demokratijama.

Obje serije sadrže komparativne studije i pojedinačne nacionalne izvještaje. Komparativne studije prikazuju opšte trendove, dok nacionalni izvještaji nude analize specifične za svaku zemlju, sa ciljem da se razviju i razmotre političke preporuke za donosiocje odluka.

Više informacija dostupno je na:

<https://democracy.fes.de/topics/inequality-democracy>

KO (NE) GLASA U CRNOJ GORI?

Glasanje se smatra građanskom vrlinom (*eng. civic virtue*), a visoka izlaznost na izborima se posmatra kao jedan od ključnih pokazatelja zdrave demokratije, koji ukazuje na angažovano i reprezentativno donošenje odluka od strane izabranih predstavnika.

Izlaznost u Crnoj Gori je naglo opala, posebno na izborima 2023. godine, što izaziva zabrinutost u pogledu legitimnosti izbornog procesa i povjerenja građana u značaj njihovog glasa.

Ključni faktori koji utiču na izlaznost u Crnoj Gori uključuju zadovoljstvo demokratijom, starost, obrazovanje i etničku pripadnost, pri čemu su neophodni značajni naponi da budu smanjene nejednakosti i da bude angažovan veći broj birača kako bi izborna tijela bila dobar represent svih punoljetnih građana.

